
ADUDÜDDÎN İCÎ VE SEYYİD ŞERİF CÜRCÂNÎ'YE GÖRE KUR'ÂN-I KERÎM'İN İ'CÂZİ (İ'CÂZÜ'L-KUR'ÂN)

ACCORDING TO ADUDÜDÎN İCÎ AND SAYYİD ŞERİF CÜRCÂNÎ EXECUTION OF THE QURAN (İ'CÂZÜ'L-QUR'AN)

Dr. Öğr. Üyesi Hasan HALİLOĞLU

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Tefsir Anabilim Dalı

hhaliloglu@agri.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0001-5985-9571>

Atıf Gösterme: HALİLOĞLU, Hasan, “Adudüddîn İcî ve Seyyid Şerif Cürcânî'ye Göre Kur'ân-ı Kerîm'in İ'câzı (İ'câzû'l-Kur'ân)”, *Ağrı İslâmî İlimler Dergisi (AGİİD)*, Aralık 2020 (7), s.81-109.

Geliş Tarihi:	Özet: Adından da anlaşılacağı üzere, makalemizde İcî'nin ve talebesi Cürcânî'nin İ'câzû'l-Kur'ân ile ilgili görüşlerini ele almaya çalışacağız. Her ikisi de Selçuklu topraklarında Moğolların yaptığı işgallerin ve katliamların acı izlerini görmüş VIII / XIV. yüzyıl âlimleridir. İslâmî sahada birçok eser vermiş olan bu iki âlim, Kelâm ilmine dâir yazdıkları eserlerinde Kur'ân'ın mucize oluşu yönünü de incelemişlerdir. Bu ilmin Kur'ân-ı Kerîm ve Tefsir ilmiyle yakından ilgisi olduğu açıktır. Sahabe ve Tâbiûn devrinde üzerinde çalışılmayan bu ilim, III / IX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Kelâm ekollerinden çok sayıda âlimin üzerinde çalıştığı bu konu V / XI. yüzyılda altın çağını yaşamış, VII / XII. asır sonrası çalışmalar öncekilerin tekrarları ve şerhleri şeklinde olmuştur. Bu alanın ana konuları; Kur'ân-ı Kerîm'in belâğatı, nazmında ve üslûbunda eşsiz oluşu, gaipten haber vermesi, içerdiği ve başka hiçbir kitapta olmayan hikmetli bilgiler, tenâkuzdan ve iç tutarsızlıklardan uzak oluşu, sürekli meydan okumasına rağmen kısmen de olsa bir benzerinin hâlâ ortaya konulamamış olması, sarfe teorisi gibi hususlardır. İcî ve Cürcânî bu konularda çalışmalar yapmışlar, mülhitlerin ileri sürdükleri şüpheleri inceleyip ayrıntılarıyla cevaplandırmışlardır. Neticede Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Muhammed'in (sas) peygamberlik iddiasındaki doğruluğunun en büyük delili olan mucize bir kitap olduğunu aklî, naklî, tarihî ve bilimsel delillerle vurgulamışlardır. Biz bu makalemizde İcî'nin ve Cürcânî'nin bu görüşlerini açıklamaya ve değerlendirmeye çalışacağız.
2 Temmuz 2020	
Kabul Tarihi:	
30 Kasım 2020	

© 2020 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Anahtar Kelimeler: *Tefsir, İcî, Cürcânî, İ'câzû'l-Kur'ân, Belağat, Sarfe teorisi*

Abstract: As the title name suggests, in our article, we will try to discuss the views of İcî and his student Cürcânî about İ'câzû'l-Kur'ân. Both are the VIII / XIV. century scholars who have seen the traces of the Mongols' occupations and massacres in the Seljuk lands. These two scholars, who have written works in many Islamic fields, also examined the direction of the miracle of the Quran in their works, which they wrote about the knowledge of Kalam. It is clear that this science is closely related to the science of the Quran and Tafsir. This science, which was not studied during the period of the Companions (Sahabe) and the Tâbiûns, appeared in III / IX. century. This subject, which has been studied by many scholars from the Kalam schools, had its golden age in the V / XI. century, and the studies after VII / XII. century were in the form of repetitions and annotations of the previous ones. The main topics of this field are; the trouble (eloquence) of the Quran, it is unique in its verse and style, informing the stranger, wise information contained in it and not found in any other book, free from blindness and internal inconsistencies, despite the constant challenge, a partial, albeit one, has not been revealed yet, are the issues like consumption (sarfe) theory. İcî and Cürcânî have worked on these issues they examined the doubts raised by the Mülhits (infidels, unbelievers) and answered them in detail. As a result, they emphasized that Quran

is a miracle book, which is the greatest proof of the correctness of Muhammad (saws) in the claim of prophecy, with rational, historical and scientific evidences. We; We will try to explain and discuss these views of İcî and Cürçânî.

Keywords: *Tafsir (Interpretation), İcî, Cürçânî, execution of the Qoran, Rhetoric, The theory of consumption.*

1. GİRİŞ:

Bilinen bir gerçektir ki; Allah Teâlâ gönderdiği peygamberleri, peygamberlik davasında sadık ve güvenilir olduklarını ümmetlerine göstermek için, yaşadıkları dönemde bilinen yaygın bazı sanatların ve harikulade hallerin en üstünü ile desteklemiştir. Bunlara kısaca mucize denilmektedir. Örneğin; Hz. Mûsâ'yı (as) döneminde yaygın olan sihir sanatını etkisiz kılacak şekilde asâsı ile teyit etmiş, o asâ Firavun'un sihirbazlarının sihirlerini yok etmiştir. Sihir sanatının özelliklerini iyi bilen sihirbazlar asânın sihir olmayıp bir mucize olduğunu fark ederek Hz. Mûsâ'ya inanmışlardır. Hz. İsâ (as) devrinde ise tıp ilmi çok ileri seviyede idi. Bu nedenle bu seviyenin çok ilerisinde olacak şekilde; Hz. İsâ (as) hastaları, körleri ve sakatları iyileştiriyor, hattâ ölüleri diriltiyordu. Ayrıca insanların evlerinde azık olarak neleri yediklerini ve stok yaptıklarını onlara haber veriyordu. Bunun Hz. İsâ'ya verilen ve olağanüstü bir mucize olduğunu fark edenler ona iman etmişlerdir.

Hz. Muhammed (sas) devrinde ise Arap belâğatı, nazım-nesir ve edebiyat sanatı zirvede idi. Ona verilen Kur'ân-ı Kerîm'in bütün bu sanatlardan daha ileri olduğunu ve erişilmez bir üstünlüğe sahip olduğunu gören Arapların bir kısmı bunun ancak bir mucize olabileceğini idrak ederek Hz. Muhammed'e iman ettiler. Bunu idrak edemeyenler ise küfre, inat edip karşı koymaya devam ettiler ve Hz. Muhammed'i (sas) öldürmeye yeltendiler.

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in (sas) davasında sadık bir peygamber olduğunun en büyük ispatı ve mucizesidir.¹ Öyleyse, "İ'câzü'l-Kur'an" tabirini açıklamak gerekir. Terkipteki Kur'ân kelimesini biliyoruz. **İ'câz** kelimesi ise, **acz** kökünden gelmektedir. **Acz**; bir şeye gücü yetmemek, yapamamak, o işte âciz kalmak demektir. **İ'câz** ise; aynı fiilin **if'âl** babından müte'addî sîgası olup, başkasını âciz bırakmak demektir.² Terim olarak **İ'câzü'l-**

¹ Bkz. Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Bürhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2: 90; Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 2: 252.

² Cevherî, *Sihâh*, "a-c-z", s. 673; Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, "a-c-z", s. 517; Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, "a-c-z", s. 663; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "a-c-z", s. ...; Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, "a-c-z", s. 517; Râğıp el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, "a-c-z", s. 547; Râğıp el-İsfahânî, *el-Müfredât (Kur'ân Kavramları Sözlüğü)*, trc. Yusuf Türker, "a-c-z", s. 973; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 178; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, "a-c-z", s. 597; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, "i'câz", 2: 1357; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, "i'câz", s. 746; Yusuf Şevki Yavuz, "İ'câzü'l-Kur'ân", DİA, 21: 403-406.

Kur'an; “Kur’ân-ı Kerîm’in sahip olduğu edebî üstünlük ve muhtevâ zenginliği sebebiyle, benzerinin meydana getirilememesi” diye tanımlanabilir.³ Yusuf Şevki Yavuz da benzer tarifi vermiştir⁴ Buradaki edebî üstünlük birinci derecede Arap diline ileri seviyede vâkıf olanları ilgilendirirken, muhtevâ üstünlüğü bunun yanında bütün akıl ve ilim sahiplerini ilgilendirir.⁵

İ‘câzü’l-Kur’an meselesi Sahabe ve Tâbiûn devrinde pek araştırılmamıştır. Ancak III (IX). Yüzyılın başlarından itibaren âlimler bu konuya ilgi göstermeye başlamışlardır. Özellikle İslâm dininin hızla yayılmasıyla yabancı din ve kültürlerle mensup bazı kimselerin İslâm’ı eleştirmeleri ve yeni Müslüman olanların bundan etkilenmeleri âlimleri bu ilimle ilgilenmeye sevk etmiştir. Abdülkerim b. Ebü’l-‘Avcâ, İshak b. Tâlût, Nu‘mân b. Münzir gibi mülhitler Kur’ân’ın çelişkiler içeren bir kitap olduğunu iddia etmişlerdir.⁶

Âlimlerimizin yazmaya başladıkları eserlerinde İ‘câzü’l-Kur’an’ı farklı veçheleriyle ele aldıkları görülmektedir: Bunlar kısaca; sarfe teorisi, dil ve üslup, muhteva özelliği, gayp bilgisi, (kâinata ve insana ilişkin) ilmî i‘câz, sayısal i‘câz, sosyolojik deliller, şeklinde sayılabilir.⁷

İ‘câzü’l-Kur’an konusunu ilk defa ele alanlar Mu‘tezile âlimleridir. İ‘câz’ı, Basra Mu‘tezile ekolünün kurucusu Nazzâm (ö. 231/845) sarfe görüşü ile, onun talebesi olan Câhız (ö. 255/869) ise erişilmesi imkansız bir dil mucizesi ve nazım diye açıklamışlardır. Câhız kendisinden sonraki âlimleri de etkilemiştir. Eş‘ariyye kelâm mezhebinin kurucusu Ebü’l-Hasen el-Eş‘arî de (ö. 324/935-36) Câhız gibi düşünmüştür. Buna ilâveten Eş‘arî, Kur’ân’ın i‘câzi’na onun geçmiş ve geleceğe yönelik (Bizans’ın Farslar’ı yeneceği, Mekke’nin fethedileceği gibi) gaipten haberler vermesini de ekler. Mu‘tezile âlimlerinden Ebü’l-Hasen er-Rummânî (ö. 384/994) sarfe görüşüne ilave olarak Kur’ân’ın belâgat yönünü de ekler. Ebû Süleyman el-Hattâbî (ö. 388/998) i‘câz’ı; Kur’ân’ın belâgat harikası olmasının yanı sıra insanın psikolojik muhtevası üzerindeki derin tesiri olarak da görür. V (XI). asırda Ebû Bekir Bâkılânî (ö. 403/1013) ve Abdülkâhir el-Cürçânî (ö. 471/1078-79) bu ilmi zirveye ve altın çağına taşımışlardır. VI (XII). yüzyılda Zemahşerî (ö. 538/1144) , İbn ‘Atiyye el-Endelüsî (ö.

³ Bâkılânî, *İ‘câzü’l-Kur’an*, s. 85-89; Zerkeşî, age, II, 93-104; Süyûtî, age, 252-258.

⁴ Bkz. Yavuz, , “*İ‘câzü’l-Kur’an*”, DİA, 21: 403-406.

⁵ Bkz. Zerkeşî, *el-Bürhân*, 2: 90-128; Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân*, 2: 252-254; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 177-178; Ömer Çelik, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, s. 100, 103; Yavuz, “*İ‘câzü’l-Kur’an*”, DİA, 21: 403-406.

⁶ Bkz. Zerkeşî, *el-Bürhân*, 2: s. 90, 93, 94-107; Süyûtî, *el-İtkân*, 2: s. 252-270; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 178-186; Çelik, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, s. 100-145; Yavuz, “*İ‘câzü’l-Kur’an*”, DİA, 21: 403-406.

⁷ Bkz. Zerkeşî, *el-Bürhân*, 2: s. 93-107; Süyûtî, *el-İtkân*, 2: s. 252-270; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 182-186; Çelik, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, s. 100, 103, 111, 120, 125, 130, 139; Yavuz, “*İ‘câzü’l-Kur’an*”, DİA, 21: 403-406.

541/1147) ve Kâdî ‘İyâz (ö. 544/1149) gibi âlimlerin değerli çalışmaları olmuştur. VII (XII) ile XIV (XX). Yüzyıllar arası yapılan çalışmalar, öncekilerin tekrarı ve şerhi şeklinde olmuştur.⁸

İ‘câzü’l-Kur’an konusunda çalışma yapanlar arasında, makalemizin konusunu oluşturan Adudüddîn İcî (ö. 756/1355) ve onun öğrencisi ve eserlerinin şârihi sayılan Seyyid Şerif Cürcânî de (ö. 816/1413) yer almışlardır. İcî; Şâfiî fakihî, Eş‘arî kelamcısı ve müfessirdir. Fıkıh, tefsir, akaid, kelam, filoloji ve dil felsefesi alanlarında eserleri vardır. Cürcânî ise Hanefî ulemasından olup Arap dili, kelâm ve fıkıh âlimidir. Onlar İ‘câzü’l-Kur’an konusunu *Şerhu’l-el-Mevâkıf*’da⁹ ele alırlar. Her ikisi de Selçuklu İmparatorluğu’nun yıkıldığı son dönemleri ve Moğol işgalinin acı tesirlerinin olduğu kara günleri yaşamışlardır.

Adudüddîn İcî, Kelâm ve Akâid İlmi’ne dâir meşhur eseri *el-Mevâkıf*’ında konuları altı ana mevkıf halinde işler. Bunlardan ilki *Mukaddimât*, ikincisi *el-Ümûru’l-‘âmm*e, üçüncüsü *el-A’râf*, dördüncüsü *el-Cevâhir*, beşincisi *İlâhiyyât*’tır. Altıncı ve sonuncu mevkıf, *Sem‘iyyât*’a dâir olup içinde beş marsad içerir. Birinci marsad, *Nübüvvet*’e (Peygamberlik) ayrılır ve dört maksad’dan oluşur. Bunlar; 1- *Nebî’nin manası*, 2- *Mu‘cize*, 3- *İmkâniyyetü’l-bi‘se* (Peygamberlik mümkün mü?), 4- *Hz. Muhammed’in (s.a.s) Peygamberliğini İspat* şeklinde dört başlıktan ibarettir.

Bizim bu yazımızda üzerinde çalışacağımız; “İ‘câzü’l-Kurân” konusunu İcî dördüncü maksad’da; (**الكلام فى القرآن**) “**Kur’ân Hakkında**” başlığı altında ve Hz. Peygamber’in peygamberliğinin en güçlü delili ve ispatı olması hasebiyle ele almış ve işlemiştir.¹⁰ Bundan sonra İcî, Hz. Muhammed’in (sas) diğer mucizelerini ele alır. Son marsad da; emr-i bi’l-ma‘rûf ve nehy-i ‘ani’l-münker, kelâmî firkalar ve özellikleri, bu firkaların hüsün-kubuh, kader gibi konular hakkındaki görüşleri, Mu‘tezile’nin usûl-ü hamse’si, vs konuları ele almıştır.

İcî’nin yazmış olduğu *el-Mevâkıf*’ı çok muhtasar bir metin olup anlaşılması güç olduğundan, diğer birçok muhtasar metinlerde olduğu gibi, şerhine ihtiyaç duyulmuştur. Bu görevi İcî’den 60 sene sonra vefat etmiş olan talebesi Seyyid Şerif Cürcânî yerine getirmiştir. Metni ve şerhini birlikte okuduğumuzda görüyoruz ki Cürcânî, İcî’ye muhâlif görüşler serdetmemiş, onu şerh etmiştir. Eş‘arîler ile Mâturîdîler’in Kelâm’da birbirlerine çok yakın olduklarını ve Cürcânî’nin İcî’nin talebesi olduğunu bildiğimizde ihtilaf etmemelerini daha iyi

⁸ Bkz. Zerkeşî, *el-Bürhân*, 2: s. 93-107; Süyûtî, *el-İtkân*, 2: s. 252, 254, 255, 256-258, 263-270; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 178-186; Yavuz, “İ‘câzü’l-Kur’ân”, DİA, 21: 403-406.

⁹ Cürcânî, Seyyid Şerif, *Şerhu’l-Mevâkıf li’l-kâdî Adudüddîn el-İcî*, (*Şerhu’l-Mevâkıf* üzerine Abdülhakîm es-Seyâlkûtî ile Muhammed Şâh el-Fenârî’nin oğlu Hasan Çelebî’nin iki *Hâşiyeleri* ile birlikte basılmıştır), I-VIII, 1. Baskı, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.

¹⁰ Bkz. Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, 8: 267-280.

anlarız. Bu nedenle biz aşağıda konumuzu işlerken, metin ve şerhten (*Şerhu'l-Mevâkıf*) birlikte istifade edeceğiz.

2. KUR'ÂN-I KERÎM'İN İ'CÂZ YÖNLERİ

2.1. Hz. Muhammed'in (sas) Peygamberliğinin İspatı:

Âlimlerimiz İcî ve Cürcânî, Hz. Muhammed'in (s.a.s), Peygamberlik iddiasında bulunduğunu ve buna dâir elinde birçok mucizeler gerçekleştiğini belirtirler. Peygamberlik iddiasının, gözle görülüp şahit olunan bir gerçek olarak tevâür yoluyla bizlere ulaştığını, dolayısıyla bunu inkâr etmenin mümkün olmadığını belirtirler. Gösterdiği mucizeleri başta Kur'ân-ı Kerîm ve sonra diğer mucizeler olarak sayarlar.¹¹

2.2. Kur'ân-ı Kerîm'in İ'câzı Hakkında:

Kur'ân-ı Kerîm'in mucizeliğinin; Hz. Muhammed'in (sas) onunla herkese meydan okuması ve buna hiç kimsenin çıkıp da karşı koyamamış olması ile gerçekleştiğini, bu hususun şüpheye yer bırakmayacak şekilde kesin olup tevatür yoluyla nakledildiğini belirtip peşinden tehadî (meydan okuma) ayetlerini zikrederler.¹² Mesela;¹³

“Şu halde, eğer doğru söylüyor iseler, onun benzeri bir söz getirsinler!” (et-Tûr 52/34),

“Haydi siz yalan üzere uydurulmuş olarak onun benzeri 10 sûre getirin!” (Hûd 11/13),

“O zaman siz de onun benzeri bir sûre getirin!” (el-Bakara 2/23) âyetlerini örnek verirler.

Eğer bu meydan okumaya karşı gelinebilseydi bu bilginin bizlere tevatür yoluyla mutlaka gelmiş olacağını, çünkü bu tür bir meselenin, şartların ve sâiklerin nakledilmesini zorunlu kılan meselelerin başında geldiğini (yani gizli kalması mümkün olmadığını) belirtirler. Özellikle bu konuda Hz. Peygamber'in (sas) hasımlarının sayıca bir vadideki çakıl taşlarından daha çok olduğunu, onun getirdiği davanın iptal edilebilir olduğunu ispat etmek için gayret eden insanların da çok hırslıları olduklarını belirtirler. Böylelikle Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzının gerçeklik kazanmış olduğunu vurgularlar. Hz. Muhammed'in (sas) Peygamberliğini inkâr

¹¹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 267.

¹² Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 267-268.

¹³ Tehaddî'den bahseden âyetler: Bakara 2/23, Yûnus 10/38, Hûd 11/13, Tûr 52/34, Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehresü li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, “hadîs”, s. 195, “sûre”, 370.

edenlerin bu konuda ortaya attıkları şüpheleri ve bunlara verilen cevapları bir önceki fasılda açıkladıklarını, yeniden tekrarına gerek olmadığını belirtirler.¹⁴

Peşinden, Kur'ân-ı Kerîm'in îcaz yönlerini ve bunlara hâlel getirmeye çalışanların şüphelerini ele alır ve bu şüpheleri cevaplandırır. Bu konuda birçok farklı ekollerin ve mezheplerin ortaya çıkmış olduğunu belirtirler:

2.3. Kur'ân'ın Lafız ve Nazmındaki İ'câz:

Kur'ân-ı Kerîm'in İcazının, onun matla' (sûrelerin ve kıssaların başı), makta' (sûrelerin ve kıssaların sonu) ve fâsıla (secî, ayet sonları)nda olduğunu, lafızların ve nazmının telifinde, harika üslubunda olduğunu, bunların Arap nesrine ve nazmına tamamen zıt olup onların hiç de alışık olmadıkları türden olduğunu belirtirler. Sayılan bu özelliklerin hepsinin Kur'ân-ı Kerîm'de vaki olduğunu, hem de Arapların kendi dillerinde daha önce hiç bilmedikleri ve alışık olmadıkları şekilde gerçekleştiğini, dolayısıyla onların böyle bir şeyin benzerini yapmaktan aciz kaldıklarını ve Mutezile'nin bir kısmının icazın bu şekilde gerçekleştiği görüşünde olduklarını belirtirler.¹⁵

2.4. Belâğat'ındaki İ'câz:

Kur'ân-ı Kerîm'in İ'câzının bir başka yönünün, Arapların dillerindeki terkiplerinde ve sözlerinde daha önce hiç bilmedikleri ve asla erişemedikleri yüksek seviyedeki belâğatından kaynaklandığını söylerler, Câhız ve bir kısım Arap dili uzmanlarının bu kanaatte olduklarını, böyle düşünenlerin ayrıca belâğatı çok farklı şekillerde tarif edip açıkladıklarını belirtirler. Şöyle ki: "Belâğat; doğru manayı ve gerçek bir maksadı, telifin ve müfredâtın (kelimelerin ve istilahlardan) kusurlarından hâli ve tüm güzelliklerini içeren, sözün söylendiği makama ve siyâka uygun, beyanda hiçbir fazlalığa ve eksikliğe yer vermeksizin ona tam delâlet edecek şekilde, hârîka ve çok beğenilen bir lafızla ifade etmektir." Böylelikle, beyanda kullanılan lafızların şerefi (üstün kalitesi ve manaların parlaklığı), sözün manaya delâletindeki birebir uygunluğu arttıkça, söz daha da belîğ hale gelir, diye naklederler.¹⁶

Belâğatın mertebelerinin sınırlı olup olmadığı hususunun ihtilafı olduğunu belirtirler. Gerçekte belâğat'ın mevcut (bilinen ve kullanılan) mertebelerinin (elbette) sınırlı olduğunu, çünkü bu mertebelerin sahih manalara delalet etmeleri için kullanılan bu şerefli lafızlarda vâkî olduklarını, çeşitli dillerde var olan ve kullanılan bu lafızların kesinlikle sınırlı olduğunu

¹⁴ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 268.

¹⁵ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 268.

¹⁶ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 268.

belirtirler. Fakat belâğatın mevcut kullanılan mertebelerinin elbette sınırlı olduklarını, aksine, mümkün (ihtimal dâhilinde) olanlarının ise sınırsız olduğunu vurgularlar. Çünkü fiilen kullanılmış olan lafızlardan daha fasih ve manaya uygunlukları daha fazla olanlarının da bulunması ve bunların belâğat derecelerinin daha yüksek olmasının imkânsız olmadığını (mümkün olduğunu) ve bunun da bir sonunun ve sınırının olmadığını vurgularlar.¹⁷

Sonra, Kur'ân-ı Kerîm'deki belâğatın aslı ve varlığı hakkında ihtilaf olmadığını, kelim (söz söyleme) sanatı hakkında en az bilgisi olan kimsenin dahi bunu inkâr edemeyeceğini, ancak Kur'ân-ı Kerîm'deki bu belâğatın alışılmışın üstünde çok yüksek bir seviyede olduğunu ve i'câzının da bu şekilde gerçekleşmiş olduğunu önemle vurgularlar. Onun i'câzının mümkün belâğat mertebelerinin en üstünde olduğunun ispata dahi ihtiyacı olmadığını (yani Kur'ân-ı Kerîm'in mümkün belâğat derecelerinin değil de mevcut belâğat derecelerinin en üstünü olmasının yeterli sayılması gerektiğini) belirtirler.¹⁸

Kur'ân-ı Kerîm'in mevcut ve alışılmış belâğat derecelerinin en üstünü olduğunun zaten müsellem olduğunu vurgularlar. Çünkü belâğatı iyi bilen ve Kur'ân-ı Kerîm'i araştıran bir kimsenin, belâğatın az lafız kullanarak çok manayı kastetmek, te'kid, teşbih, temsil (darb-ı mesel) çeşitleri, istiâre, kelamın hüsn-ü matla', hüsn-ü makta' ve hüsn-ü fâsıla çeşitleri, kelamın makamına uygun takdim, te'hir, fasl, vasl, kelamın şaz, itici, tırmalayıcı ve kıyas/kural dışı kullanımlardan hâlî olması gibi bütün çeşitlerinin Kur'ân-ı Kerîm'de var olduğunu fark edeceğini belirtirler. Yani Kur'ân-ı Kerîm'i araştıran kimsenin, onda bulduğu bütün terkip ve belâğat türlerinin onda olabilecek olanın en mükemmeli olduğunu, yani hiçbir şeyi eksik bırakmaksızın belâğatın her çeşidini içerdiğini göreceğini vurgularlar. Ayrıca, aslen Arap olup da Arap belâğatında zirveye ulaşmış bir kimsenin, kelamını süslemek için bütün gayretini ortaya koysa da, belâğat sanatlarının ancak bir ya da ikisinde başarılı olabileceğini, daha fazlasında başarılı olmaya çalışsa da ona bu imkânın verilmeyeceğini ve daha fazlasında muvaffak olamayacağını vurgularlar.¹⁹

(Seyfeddin) Âmidî'nin şu sözünü nakledecekler: "Arapların en fasihi, en belîği, nazım, nesir ve hitabette en ileri seviyedeki edebiyatçısının gayesi (olsa olsa) belâğat sanatının sadece bir çeşidinde zirveye ulaşmak olur. Bunda daha ileri gidip başka bir çeşidinde de mâhir olmak istese başarılı olamaz, hep eksik kalır. Ama Kur'ân-ı Kerîm bu sanatların her türünü ihtiva etmiştir, hepsinde mahirdir. Dolayısıyla; Arapçayı ve belâğat sanatlarını iyi bilen kimse, belâğat

¹⁷ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 268.

¹⁸ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 269.

¹⁹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 269.

sanatlarının hepsinde mahir olan Kur'ân-ı Kerîm'in icazını daha iyi anlar.” Kadı Bâkîllânî'den de şunu naklederler: “Kur'ân-ı Kerîm'in icazı her iki hususu da cem etmesinde yani hem nazmındaki mükemmelliğinde hem de belağat sanatında yüksek bir seviyede oluşunda yatar.”²⁰

2.5. Gaipten Haber Vermesindeki İ'câz:

Îcî ve Cürcânî, Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz yönlerinden birinin gaipten haber vermesinde yattığını belirtirler, buna delil olarak şu ayeti zikrederler: “Ama onlar yenilgiye uğradıktan sonra birkaç yıl içinde tekrar yeneceklerdir.” (Rûm 30/3-4) Burada Kur'ân-ı Kerîm'in, Rumların 3-9 yıl arasında Farısları tekrar yeneceğini haber verdiğini ve bunun Kur'ân'ın haber verdiği şekilde fiilen gerçekleştiğini, bu ve benzeri birçok olayın onun gaybe dair haber verdiği ve fiilen de o şekilde gerçekleşen müstakil hususlar araştırıldığında açıkça görülebileceğini vurgularlar.²¹

2.6. Tenakuz ve İç Tutarsızlıktan Uzak Oluşundaki İ'câz:

Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzının, onca uzunluğuna (ve hacmine) rağmen, içinde hiçbir tenakuzun ve iç tutarsızlığın bulunmamasında yattığını belirtirler.²² Buna da şu ayeti delil getirirler: “Eğer o Kur'ân-ı Kerîm, Allah katından değil de başka bir yerden gelmiş olsaydı, içinde birçok ihtilaflar / tutarsızlıklar bulurlardı” (en-Nisâ 4/82).

2.7. Sarfe Yoluyla İ'câz:

Îcî ve Cürcânî, Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzının **sarfe** yoluyla da gerçekleşmiş olabileceğini belirtirler, onu şöyle tarif ederler: “Hz. Muhammed'in (s.a.s) Peygamberliğinden önce Araplar aslında Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerini yapma gücüne ve imkânına sahiptiler. Fakat sonradan Allah (c.c) onların elinden bu gücü aldı, onları bunu yapmaktan ve Kur'ân-ı Kerîm'e karşı gelmekten alıkoydu, engelledi.” Böyle düşünen âlimlerin de sarfe'nin keyfiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürdüklerini belirtirler.²³

Kendi mezheplerinden (Eş'arîler'den) Ebû İshâk (Şîrâzî)'nin ve Mu'tezile'den Nazzâm'ın sarfe hakkındaki açıklamalarına yer verirler: “Allah, ellerinde imkân olduğu halde Arapları bundan alıkoydu. Şöyle ki; aciz kaldıklarının tascillenmesi, Arapça riyasetliğinden alaşağı edilmeleri, böylece de zorla Kur'ân-ı Kerîm'e ve icazına boyun eğmek zorunda kalmaları gibi onları tahrik eden aşağılayıcı sâiklere rağmen, onların elinden Kur'ân-ı Kerîm'e

²⁰ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 269.

²¹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 269.

²² Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 269.

²³ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 269.

karşı koyma kabiliyetleri ellerinden alınmışsa bu, hârikulâde bir haldir ve tam da Kur'ân-ı Kerîm'in mucize oluşunu gösterir.”²⁴

Şia'dan (Şerif) Murtaza'nın sarfe hakkındaki; “Bilakis sarfe, Arapların Kur'ân-ı Kerîm'e karşı koyabilmek için ihtiyaç duydukları ilimlerin Allah (c.c) tarafından ellerinden alınmasıdır. Yani Kur'ân-ı Kerîm'e karşı koyabilmek ve onun bir benzerini yapabilmek için birtakım ilimlere ihtiyaç duyulur. Bu ilimler Araplarda aslında mevcut idi ama Allah (c.c) bu ilimleri onlardan çekip aldı ve onlar Kur'ân-ı Kerîm'e karşı koyma kudretlerini yitirmiş oldular” şeklindeki tarifine yer verirler.²⁵

3. KUR'ÂN'IN İ' CÂZ YÖNLERİNE DÂİR ŞÜPHELER

Yukarıda Kur'ân'ın i'câz yönlerine işaret eden İcî ve Cürcânî şimdi de bu i'câz yönleri üzerinde ileri sürülen şüpheleri sıralamaktadırlar. Bu şüpheler İcî ve Cürcânî tarafından değil, mülhitler tarafından ileri sürülmektedir. Onlar ise bu şüpheleri burada sırayla zikrettikten sonra ileride ayrıntılı şekilde cevaplandıracaklardır.

3.1. Birinci şüphe:

“Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz yönü, bu i'câzı iddia edenin iddiasına kesin delil olacak şekilde ve hiçbir şüpheye meydan vermeyecek tarzda açık ve net olmalıdır. Ancak sizler onun icaz yönünün nerede yattığı ve nasıl ortaya çıkarılacağı hususunda dahi ihtilaf içindesiniz²⁶ dolayısıyla i'câz yönü gizlidir, belli değildir” diye şüphe ileri sürüldüğünü belirtirler.

3.2. İkinci şüphe:

Zikredilen i'câz yönleri, gerçekten Kur'ân-ı Kerîm'in mucizeliğine uygun değildir, diye şüpheler ileri sürüldüğünü belirtirler ve bunları şöyle sıralarlar:²⁷

3.2.1. Lafızların Telifi ve Nazım Üslubunun Harika Oluşu Hakkında Şüphe:

“Böyle bir şeyi yapabilmek (taklit edebilmek) çok kolay bir meseledir, özellikle bu nazmı ve üslubu (Kur'ân'dan) dinledikten sonra! Dolayısıyla, ortada icazı gerektiren bir şey kalmamış olur. Ayrıca, Fil Sûresi'ni dinledikten sonra Müseyleme (el-Kezzâb)'ın buna nazîre olsun diye söyledikleri, onun hamâkati sayılsa da, Kur'ân-ı Kerîm'in benzerinin yapılabileceğinin delilidir” diye şüphe ileri sürüldüğünü belirtirler, Müseyleme'nin;

²⁴ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 269-270.

²⁵ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

²⁶ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

²⁷ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

(الفيل ما الفيل وما أدراك ما الفيل له ذنب وبيل وخرطوم طويل) “*Fil, fil nedir, sen bilir misin filin ne olduğunu. Onun kuyruğu, bevli ve uzun hortumu vardır!*” şeklindeki hezeyanın gûyâ Kur’ân’a (Fil Sûresi’ne) nazîre sayıldığını belirtirler.²⁸

3.2.2. Yüksek Seviyedeki Belağatı Hakkında Şüphe:

Yine mülhitler Kur’ân’ın belağatının çok da yüksek seviyede olmadığını ve bunun birçok yönden iddia edilebileceğini belirtirler. Onların bu iddialarını İcî ve Cürcânî şöyle sıralarlar:²⁹

3.2.2.1. Birinci şüphe:

Hatiplerin en beliğ hutbelerine ve şairlerin en beliğ kasidelerine baktığımız zaman, bunların kendine has vezinlerine ve nazımlarına bakmaksızın, sizin “O zaman siz de onun benzeri bir sûre getirin!” (Bakara 2/23) ayetini de delil göstererek meydan okuma olduğunu iddia ettiğiniz en kısa sûre ile kıyasladığımızda, hatiplerin ve şairlerin bu sözleri ile bu sûre arasında belağat açısından hiçbir farkın olmadığını görürüz. Bilakis aralarında bir kıyaslama yapıldığında, bu sûreye muâriz olsun diye söylenen şirin ya da hitabın daha beliğ olduğu bile iddia edilebilir. Peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin buna dair getirdiği mucizenin, buna alternatif ve muâriz olarak îrâd edilen şiir ve hitaplarla arasında şüpheye yer bırakmayacak şekilde açık bir farkının (ve üstünlüğünün) bulunması gerekir ki bu kimsenin iddiasında kesinlikle doğru sözlü olduğu kabul edilsin!³⁰

3.2.2.2. İkinci şüphe:

Sahabe-i kiram dahi bazı sûrelerin Kur’ân-ı Kerîm’inden olup olmadığında ihtilafa düşmüşlerdir. Örneğin İbn Mes’ûd en meşhur sûreler oldukları halde Fâtiha, Felâk ve Nâs sûrelerini Kur’ân-ı Kerîm’inden saymaz. Bu sûrelerin belağatı icaz seviyesine ulaşmış olsaydı sahabe-i kirâm bunları Kur’ân olmayan diğer sözlerden ayırt edilebilirler ve Kur’ân-ı Kerîm’inden olup olmadığında ihtilafa düşmezlerdi.³¹

3.2.2.3. Üçüncü şüphe:

Kur’ân-ı Kerîm (Hz. Ebû Bekir r.a. döneminde) cem edilirken, adaletiyle meşhur olmamış bir sahabi bir iki ayet getirdiği zaman, buna dair yemin etmedikçe ya da ayrı bir delil getirmediği bu ayetleri Mushaf’a almazlardı. Eğer bu ayetlerin belâğatı icaz derecesine

²⁸ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

²⁹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

³⁰ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

³¹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

ulaşmış olsaydı sahabe-i kirâm bunu bilirler ve bunları Mushaf'a dâhil etmek için, bunları getiren kimseden ayrıca yemin etmesini ve delil getirmesini istemelerine ihtiyaç kalmazdı.³²

3.2.2.4. Dördüncü şüphe:

Her sanatın mükemmelliğe ulaşmada birbirinden üstün mertebeleri vardır ve bunların belirli bir yerde durup ötesine geçilemeyecek muayyen bir sınırı da yoktur. Her devrin diğer akranlarına üstünlük sağlayan bir zirve şahsı vardır. Bu zirve şahıs devrindeki sanatta diğerlerinin ulaşamadığı bir mertebeye ulaşmış olabilir. Ama başka bir devirde bir başka şahıs ortaya çıkar ve bu şahıstan daha üstün bir mertebeye ulaşabilir. Belki Hz. Muhammed de (s.a.s) kendi devrinin en fasih (ve belîğ) kimsesi idi ve onun getirdiği Kelâm'ın bir benzerini diğer muâsırları getiremedi. Eğer biz buna mucize diyecek olursak, kendi devrinde diğer akranlarına üstünlük sağlayan ve onların getiremediği bir şeyi getiren herkesin mucize gösterdiğini kabul etmemiz gerekirdi. Bu (mantıksal) çıkarım, zarûreten bâtil bir çıkarım olur.³³ (Yani bu durumda Kur'ân-ı Kerîm mucize sayılmaz).

Kadı Bâkılânî'nin (daha önce) dediğine gelirse, ona vereceğimiz cevap şöyledir: Mucize olmayan bir şeyi yine kendisi gibi mucize olmayan bir şeyle birleştirmek ve desteklemek onu mucize seviyesine çıkaramaz.³⁴ (Yani zayıf deliller üst üste toplanarak bir tane dahi sağlam delil elde edilemez).

3.2.3. Gaipten Haber Vermesi Hakkındaki Şüpheler:

Îcî ve Cürcânî bu konuda mülhitler tarafından ortaya atılan şüphelerin de birkaç çeşit olduğunu belirtirler ve bunları şöylece sıralarlar:

3.2.3.1. Birinci şüphe:

Herkesin ittifakla kabul ettiği üzere, velî bir kimsenin hârikulâde ve olağan dışı olmayacak bir ya da iki defa kerâmet göstermesi câizdir (mümkündür). Acak bu kerâmet gösterme ve gaipten haber verme işi, olağan dışı olacak kadar çok tekrar ederse, mucize olur. Fakat burada ölçüyü belirleyen ve mucize seviyesine çıkartacak tekrarın sınırı nedir? Bunun elbette mazbut bir ölçüsü yoktur ve belirli bir sayı ile sınırlandırılmaz. Öyleyse, Kur'ân-ı Kerîm'in gaipten haber verirken icaz seviyesine ulaştığını nereden ve nasıl bileceğiz?³⁵

3.2.3.2. İkinci şüphe:

³² Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270.

³³ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 270-271.

³⁴ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 271.

³⁵ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 271.

Tecrübelerimiz ve işittiklerimiz bize gösteriyor ki münecimler ve kâhinler de defalarca gaipten haber verirler. Fakat ittifakla kabul edilir ki bunlara mucize denmez.³⁶

3.2.3.3. Üçüncü şüphe:

Kur'ân-ı Kerîm'in gaipten haber vermesi mucize ise, (mantîken ve) zorunlu olarak, gaipten haber vermeyen diğer (çoğu) kısımlarının mucize olmadığı neticesi çıkar. Dolayısıyla, Kur'ân-ı Kerîm'in çok büyük bir kısmının mucize olmadığı neticesi çıkar ki bu çıkarım da ittifakla bâtıldır.³⁷ (Yani, gaipten haber vermiş olması Kur'ân-ı Kerîm'in icazına delil olamaz).

3.2.4. Tenakuzdan ve İç Tutarsızlıktan Uzak Oluşu Hakkındaki Şüpheler:

Bu konudaki şüphelerin ve iddiaların da çok çeşitli olduğunu belirtirler:

3.2.4.1. Birinci şüphe:

Kur'ân-ı Kerîm'de tenâkuz ve tutarsızlık vardır. Zira Allah; “Biz ona şiir öğretmedik. Bu, ona yakışmaz da, gerekmez de” (Yâsîn 36/69) buyurduğu halde onda şiir vardır. Örneğin; “Kim Allah'tan korkup sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu gösterir ve onu hesaba katmadığı bir yerden rızıklandırır” (et-Talâk 65/3-4) ayeti içinde geçen “*mahracen / çıkış yolu*” lafzı çıkarılırsa bu âyet, “tekârub bahri”nde ve “fa'velen fa'velen fa'velen fe'ale” vezninde bir şiir olmuş olur. Yine başka ayetler: “Onlara bir mühlet veriyorum. Hiç şüphesiz benim düzenim (cezalandırmam) sapasağlamdır.” (el-A'râf 8/183), “... Onları hor ve aşağılık kılsın ve onlara karşı sizlere zafer versin. Müminler topluluğunun göğsünü şifaya kavuştursun!” (et-Tevbe 9/14) Bu ayette “*yuhzihim*”deki **mîm**'in kesrası ve “*mü'minîn*”deki **nûn**'un fethası işbâ' edilirse, şüphesiz bu ayet şiir veznine dönüşmüş olur. Hülâsa, Kur'ân-ı Kerîm'de şiir denebilecek şeyler vardır. Özellikle üzerinde bazı değişiklikler yapıldığında birçok ayetin şiir bahirlerine ve vezinlerine dönüştüğü görülecektir.³⁸

3.2.4.2. İkinci şüphe:

Kur'ân-ı Kerîm'de yalan da vardır. Çünkü; “Biz Kitap'ta hiçbir şeyi noksan bırakmadık” (el-En'âm 6/38), “Ne yaş ne kuru dışta kalmamak üzere hepsi (ve her şey) apaçık bir Kitap'ta (yazılı)dır” (el-En'âm 6/59) ayetlerinde, Kur'ân-ı Kerîm'de her şeyin var olduğuna, hiçbir şeyin eksik bırakılmadığına değinildiği halde, Kur'ân-ı Kerîm usûl, tabiat, matematik, tıp gibi birçok ilme ve günlük hadiselerle hiç yer vermez. Bu da yukarıda âyette belirtilen gerçeğe uymaz.³⁹

3.2.4.3. Üçüncü şüphe:

³⁶ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 271.

³⁷ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 271.

³⁸ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 271-272.

³⁹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 272.

Kur’ân-ı Kerîm’de, var olduğu iddiası doğru olsun ya da olmasın, ihtilaf vardır. Çünkü onda lahin / telhîn (dilbilgisi ve gramer hatası) vardır. Hz. Osman’a (r.a.) Mushaf arz edilince ﴿إِنَّ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ﴾ “Bunlar (Hz. Mûsâ ve Hârûn as.) herhalde iki sihirbazdır” (Tâhâ 20/63) ayetini okumuş ve; “Bunda kesinlikle lahin var, Araplar bunu kendi dilleri ile düzelteceklerdir!” demiştir.⁴⁰

3.2.4.4. Dördüncü şüphe:

Kur’ân-ı Kerîm’de, örneğin Rahmân Sûresi’nde⁴¹ faydasız lafzî tekrarlar vardır. Mûsâ ve İsâ (sas) kıssaları gibi manen tekrar edilen faydasız kıssalar vardır. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de, “Bunlar, tam tamına toplam on gün (oruç) vardır” (el-Bakara 2/196) ayetinde olduğu gibi, açık ve vâzih olan şeylerin tekrar izahı / fazlalığı (**kâmile** kelimesi) vardır. Böyle faydasız bir kelamın varlığından daha büyük bir kusur olabilir mi?⁴²

3.2.4.5. Beşinci şüphe:

Kur’ân-ı Kerîm, kendisinde ihtilaf olduğunu “Eğer o Kitap, Allah katından değil de başka bir yerden gelmiş olsaydı, içinde birçok ihtilaflar bulurlardı” (en-Nisâ 4/82) ayeti ile reddetmiştir. Halbuki biz onda birçok ihtilaf görüyoruz. Dolayısıyla bu bir tutarsızlıktır ve onun Allah katından olduğu iddiası sahih değildir. Onda hem lafız hem mana ihtilafları çoktur. Örnekleri:⁴³

3.2.5. Lafız İhtilafı

Bu tür ihtilaflar; lafzı ya da terkibi değiştirmekle, eksiltmek ya da artırmakla yapılır ki bunların hepsi Kur’ân-ı Kerîm’de vardır. Lafzı değiştirmek; ayette (el-Kâri’a 101/5) ﴿كَالْعَيْنِ﴾ ibaresi yerine كَالصَّوْفِ الْمَنْفُوشِ ibaresi getirilerek yapılmıştır. Ayette (el-Cum’a 62/9) ﴿فَهِىَ كَالْحِجَارَةِ﴾ yerine فَاْمَضُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ getirilerek, ayette (el-Bakara 2/74) ﴿وَالسَّارِقُونَ﴾ yerine السَّارِقُونَ getirilerek, ayette (el-Mâide 5/38) ﴿ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ﴾ yerine ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ getirilerek, ayette (el-Bakara 2/61) ﴿جَانَتْ سَكْرَةَ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ﴾ yerine جَانَتْ سَكْرَةَ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ getirilerek, ayette (Kâf 50/19) ﴿وَالذَّلَّةُ﴾ getirilerek, ayette (Kâf 50/19) ﴿جَانَتْ سَكْرَةَ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ﴾ yerine جَانَتْ سَكْرَةَ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ getirilerek yapılmıştır.⁴⁴

Ziyadelik ve noksanlık ihtilafı: ﴿النَّبِيِّ أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَهُوَ أَبُو لَهُمْ﴾ “Peygamber, mü’minler için kendi nefislerinden daha evlâdır ve onun zevceleri de onların

⁴⁰ Bkz. Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, 8: 272.

⁴¹ er-Rahmân 55/13, 16, 18, 21, 23, 25, vd: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ “Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?”

⁴² Bkz. Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, 8: 272.

⁴³ Bkz. Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, 8: 272.

⁴⁴ Bkz. Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, 8: 272.

anneleridir. O da onların babasıdır.” (el-Ahzâb 33/6) ayetinde altı çizili kısım ilave edilmiştir. Bu kıraatte ilave vardır ama meşhur kıraatte bu ilave yoktur. Yine ﴿إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً﴾ (Sâd 38/23) âyetinde altı çizili kelime ilavedir.⁴⁵

3.2.6. Mana ihtilafı:

﴿رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا﴾ ayeti (Sebe’ 34/19) önce emir ve Rabb’e nidâ / münâdâ kipi ile okunmuş, manası “Rabbimiz, seferlerimizin arasını aç, uzaklaştır (zira şehirlerimiz birbirine çok yakındır)” şeklinde olmuştur. Sonra da ﴿رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا﴾ Rabb, mazi ve merfû / fâil kipiyle okunmuş ve manası “Rabbimiz seferlerimizin arasını açtı, uzaklaştırdı” şeklinde olmuştur. Bu iki farklı kıraatten ilki duâ (inşâî), ikincisi ise haber (ihbârî) manası ihtiva eder (İkisi arasındaki mana ihtilafı gayet açıktır). Başka bir örnek: ﴿هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ﴾ ayetinde (el-Mâide; 5/112) fiil önce gaip sigâ ile ve be harfinin dammesi ile okunmuş, manası “Senin Rabbinin gücü yeter mi?” şeklinde olmuştur. Sonra ise ﴿هَلْ تَسْتَطِيعُ رَبُّكَ﴾ şeklinde muhatap sigâ ile ve be harfinin fethası ile okunmuş, manası “Senin Rabbine gücün yeter mi?” şeklinde olmuştur. Bu iki okuyuştan ilki istihbârî yani İsa’nın (as) Rabbi hakkında bilgi alma amacı, ikincisi ise İsa’nın (as) kendi halini belirtme amacı taşır.⁴⁶ (Bunların arasındaki mana ihtilafı da gayet açıktır).

3.2.6.1. Altıncı şüphe:

Birçok hatibin uzun hutbelerinde ve birçok şairin uzun kasidelerinde tutarsızlık ve ihtilaf olmadığı görülür. Belâğat ilmini çok iyi bilen kimseler araştırdıklarında bu hutbelerde ve kasidelerde ihtilaf ve tenakuz şöyle dursun, en ufak bir (lafız ve anlam) düşüklüğü dahi bulamamışlardır. Bu durum, Kur’ân-ı Kerîm’in kendisiyle meydan okuduğu ve “O zaman siz de onun benzeri bir sûre getirin!” (el-Bakara; 2/23) ayetinde beyan edildiği üzere, en kısa sûre kadar kısa olan hutbeler ve kasidelerde açıkça görülür. Arap hatip ve şairlerinin bu kadar kısalıktaki nazım ve nesir eserleri şüpheye yer bırakmayacak şekilde ihtilaf ve tutarsızlıktan uzaktır. Bu durum elbette onların bu eserlerinin mucize olduğu sonucuna götürmez.⁴⁷ (Dolayısıyla benzer sebeple, Kur’ân-ı Kerîm de mucize sayılmaz).

3.2.7. Sarfe Görüşü Hakkındaki Şüpheler:

⁴⁵ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 272.

⁴⁶ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 272.

⁴⁷ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 272-273.

Nazzâm'ın, "Allah o dönemin Araplarının sahip oldukları Kur'ân-ı Kerîm'e karşı koyabilme ve nazîre getirebilme kabiliyetlerini ellerinden aldı" şeklindeki sarfe görüşü hakkında da mülhitler tarafından şüpheler ileri sürülmüştür. İcî ve Cürcânî bunları şu şekilde zikretmişlerdir:⁴⁸

3.2.7.1. Birinci şüphe:

Sarfe görüşünü öne sürenlerden çok önceleri zaten Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzı hususunda icmâ ve ittifak hâsıl olmuştu. (Sarfe görüşünün doğru olduğu ileri sürülürse), bunun neticesinde, mucize olan şeyin sarfe olduğu, Kur'ân-ı Kerîm olmadığı ortaya çıkar. Sen bilmez misin ki; "Ben ayaktayım fakat siz ayağa kalkamazsınız" sözünde mucizenin bu kişinin ayağa kalkması değil, diğerlerinin ayağa kalkmaktan aciz kalmış olmalarıdır. Bu söylem, Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olduğuna ve dolayısıyla Hz. Muhammed'in (s.a.s) sıdkına delâlet ettiğine baştan beri icmâ etmiş olan ilk Müslümanların bu icmâmı bozmuş olmaktadır.⁴⁹

3.2.7.2. İkinci şüphe:

Şi'a'dan Şerif Murtaza'nın da iddia ettiği gibi, eğer Arapların Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerini getirme kudretleri ellerinden alınmış olsaydı, onlar bunu bilirler ve her yerde konuşup yayarlar (bundan şikâyetçi olduklarını dile getirirler) ve bu da tevâtür yoluyla yayılmış olurdu. Çünkü hayatın akışı, bunun gibi olağan dışı şeylerin insanlar tarafından konuşulmasını ve yaygınlık kazanmasını (tevâtürü) gerekli kılardı. Ama böyle bir şey kesinlikle olmamıştır.⁵⁰

Eğer denirse ki; Araplar bu sarfeyi (imkânların ellerinden alınışını) dillendirip yaymamışlar, çünkü bu onların aleyhine gelişen ve onları Kur'ân-ı Kerîm'e boyun eğmeye zorlayan bir hüccet olurdu. Halbuki onlar Kur'ân-ı Kerîm'in hüccet oluşunu ve davetini geçersiz kılmaya herkesten daha çok hırslı (ve istekli) idiler. Dolayısıyla, onların içlerindeki bu hırsı ve kini gizleyip, Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerini getirme güçlerinin ellerinden alındığına sessiz kalmaları düşünülemezdi. Biz de bu iddiaya karşı şöyle deriz: Eğer sarfe, Kur'ân-ı Kerîm'in tasdik edilmesini kesinlikle zorunlu kılan bir husus olsaydı, bu kadar büyük bir halkın ve kalabalığın Kur'ân-ı Kerîm'e karşı kibirli davranmaktan, onun gereğini yerine getirmekten külliye yüz çevirmeleri hususunda topluca hareket etmeleri mümkün olmazdı. Eğer sarfe, Kur'ân-ı Kerîm'in tasdik edilmesini kesinlikle zorunlu kılmayıp, cinlerin işi, sihir vs. türünden bir şey sayılıyorsa, Araplar bunu da herkese yayarlar ve herkesi şuna ikna olmaya zorlardı: "Bizim Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerini getirme gücümüz sihir vs. yoluyla elimizden alındı."

⁴⁸ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 272-273.

⁴⁹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 273.

⁵⁰ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 273.

Bu iddiaları da onların aleyhine bir hüccet olmazdı.⁵¹ (Bilakis mağdur edildiklerini iddia ederler ve bu, lehlerine bir hüccet olurdu, ama bunu dahi yapamadılar).

3.2.7.3. Üçüncü şüphe:

Sarfe yoluyla i'câz tasavvur edilemez. Çünkü bu durumda (Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerini getirme kabiliyetleri ellerinden alınmadığında) alışık oldukları ve becerebildikleri bir şeyle, Kur'ân-ı Kerîm onlara meydan okumadan önce ve hattâ nâzil olmadan önce, ona karşı koyabilmiş ve bir benzerini oluşturmuş olurlardı. Çünkü onlara Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerini yazmaları istenerek değil, bizzat onun kendisini getirmeleri istenerek meydan okunmuştur. Böylelikle onlar; Kur'ân-ı Kerîm'in onlara meydan okumasından ve onun bir benzerini getirme imkânlarının ellerinden alınmasından sonra, bu imkânlarının ellerinden alınması öncesindeki güçleriyle onun bir benzerini oluşturabilirlerdi.⁵²

4. ŞÜPHELERİN CEVAPLANDIRILMASI

4.1. İ'câz Yönleri Hususunda Âlimler Arasında İhtilaf Olduğu ve Bunun Keyfiyetinin de Belirli Olmadığı Şüphesine Verilecek Cevap:

Îcî ve Cürcânî, i'câz yönlerindeki ihtilafınız ve bu husustaki belirsizlik, i'câzin olmadığı delilidir, iddiasına şöyle cevap verirler:

Bu konudaki ihtilaf ve belirsizlik i'câz vecihlerinin her birerinde bulunsa dahi, Kur'ân-ı Kerîm'in belâğatının yüksekliği, nazımının harika oluşu, gaipten haber vermesi, birçok hikmetli meseleleri ihtivâ etmesi ve i'câzla ilgili diğer yönlerinin hepsinin toplamda i'câz olduğunda âlimler arasında ihtilaf yoktur. İhtilaf; bu vecihlerin her biri hakkındaki âlimlerimizin ilim ve görüş seviyelerindeki farklılıktan kaynaklanır. Bu i'câz vecihlerinin özellikle herhangi birinde i'câz yoktur demek, tüm vecihlerde de i'câz yoktur demek değildir. Çünkü bu dört i'câz vecihleri hakkında verilecek hükümlerin de farklı olması mümkündür⁵³ (Her biri ayrı ayrı değerlendirilmelidir).

Nice belâğat ehli kimseler vardır ki nazım ya da nesrin birinde mahir iken diğerinde mahir olmayabilir. Birinde mahir olması diğer hepsinde mahir olmasını gerektirmez. Bir belâğatçı ya da bir sanat alanı için var olan imkân ve meleke diğerlerinin hepsinde de var olmalı diye bir zorunluluk yoktur. Aynı şekilde bir kişinin ya da alanın hükmü de kendi içinde mutlak

⁵¹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 273.

⁵² Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 273.

⁵³ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 273.

ve muayyen diye farklılık arz edebilir. Birincisinin sübutu taayyün ederken diğerinin ki etmeyebilir. Örneğin, biz Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzını, (diğer vecihlerinde olmasa da) onun belâğatının yüksekliğinde görüyoruz.⁵⁴

4.2.Belağatındaki İ'câzına Dâir Şüphelere Verilen Cevaplar:

4.2.1. Birinci şüpheye cevap:

Îcî ve Cürçânî, Kur'ân-ı Kerîm'in belâğat seviyesindeki yüksekliğin ve farkın o devirdeki Arap belâğatçıları için açıkça ortada olduğunu, bu sebeple ona karşı koyamadıklarını, diğer (sıradan) Arapların ise, belâğat sanatından ve dereceleri arasında ayırım yapabilmekten habersiz ve bilgisiz oldukları için onların zaten kör (aciz) olduklarını belirtirler. Yüksek seviyeli belâğat ehli kimseler Kur'ân-ı Kerîm'e karşı koymaktan aciz kaldıkları için, diğer sıradan halkın itibara alınacak bir taraflarının zaten olmadığını vurgularlar. Sonra; en kısa sûreyi en uzun hutbe / hitap ve kaside ile kıyaslamanın haksızlık olacağını, adaletten ve doğruluktan sapmak sayılacağını, çünkü (kısa) bir sûre ile meydan okumanın ancak ona denk ve onun gibi aynı belâğat özelliklerine sahip bir kaside ya da hitaba meydan okumakla olacağını, ondan kat kat üstün belâğat özelliklerine sahip başka bir şeye meydan okuyarak (ya da tersinden) olamayacağını belirtirler. Bu gerçeğin, insaf ve yetkinlik sahibi bir kimseden gizlenemeyeceğine vurgu yaparlar.⁵⁵

Aynı şekilde, Hz. Muhammed'in (s.a.s) Peygamberliğini ispat edebilmek için, Kur'ân-ı Kerîm'in cümleten (icmâlen) ya da uzun bir sûresinin mucize olmasının yeterli sayılacağını, bunda da anlaşılmaz bir kapalılık ve eksiklik olmadığını belirtirler. Zaten bu sebeple, Velîd b. Muğîre'nin, Kur'ân-ı Kerîm'e karşı koyabilmek ve etrafındaki insanların bu yöndeki beklentilerini karşılayabilmek için uzun süre gayret gösterdikten sonra; "Bu Kelâm'ı hatiplerin hutbeleriyle, şairlerin şiirleriyle karşılaştırdım ama onlardan olmadığını (onlara hiç benzemediğini) gördüm" dediğini belirtmişlerdir.⁵⁶

4.2.2. İkinci şüpheye cevap:

Âlimlerimiz, âhâd haberlerin kat'î (mütevâtir) habere denk ve muâriz olamayacağını, yani bazı sahabilerin Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı sûrelere itiraz etmelerinin ve onların Kur'ân-ı Kerîm'den olmadıklarını iddia etmelerinin, ancak zan ifade edebilen âhâd yolla nakledilmiş rivayet olmaktan öte geçemediğini belirtirler. Kur'ân-ı Kerîm'in tamamının (mecmûu) ise bize tevâtürle geldiğini ve karşısında zan ifade eden âhâd haberleri etkisiz kıldığını, dolayısıyla bu

⁵⁴ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 273.

⁵⁵ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 274.

⁵⁶ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 274.

âhâd haberlere değer verilemeyeceğini belirtirler. Ayrıca bazı sahabenin bu konudaki itirazlarının ve ihtilaflarının kabul edilse dahi, onların bu sûrelerin Hz. Muhammed'e (sas) nâzil olduğu gerçeğine ve belağatta icaz derecesine ulaştıklarına değil, bu sûrelerin sadece Kur'ân-ı Kerîm'den sayılmasına itiraz ettiklerine vurgu yapmışlar, bu hususun ise bizim burada üzerinde durulan konuya zarar vermeyeceğini belirtirler.⁵⁷

4.2.2.1. Besmele'ye Gelince:

Îcî ve Cürçânî, şüphesiz Besmele'nin her sûrenin başında mı yoksa sadece Fâtîha'nın başında mı bir âyet olup diğer sûrelerin başında teyemmün ve teberrük olsun diye geldiği hususunun ihtilafı olduğunu belirtirler. İmam Şâfi'nin kavli-i cedîd'inde onu her sûrenin başından ilk âyet saydığını, ikincisinin (teyemmünen oluşu) ise onun kavli-i kadîmi olduğunu belirtirler. Hanefîler'in besmeleyi, sûreleri birbirinden ayırmak için bir defada ve müstakil bir âyet olarak indiğini kabul ettiklerini belirtirler. Besmele hakkındaki ihtilafın sadece bunlardan ibaret olduğunu, onun Kur'ân-ı Kerîm'den ve her sûrenin başından bir âyet olduğu hususunda olmadığını, ihtilaf olduğunu iddia eden kimsenin vehme kapılmış sayılacağını (yani netice itibarıyla, Besmele'nin Kur'ân'dan sayıldığı hususunda ulemâ ve mezhepler arasından ihtilaf olmadığını) belirtirler.⁵⁸

4.2.3. Üçüncü şüpheye cevap:

Yine Îcî ve Cürçânî, Kur'ân-ı Kerîm'in (Hz. Ebû Bekr'in hilâfetinde) cem' edilirken, adaletiyle şöhret bulmamış bazı sahabenin getirdikleri bir iki âyetin sadece Mushaf'ın neresine, hangi ayetlerden önce ya da sonraya konulacağı hususunda ihtilaf edildiğini, sadece buna dâir beyyine ya da yemin getirmeleri istendiğini, bu âyetlerin Kur'ân-ı Kerîm'den olduğu hususunda aslâ ihtilaf yaşanmadığını belirtirler. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in tamamının bize Hz. Peygamber'den (sas) tevâtür yoluyla geldiğini, Hz. Peygamber'in (sas) Kur'ân-ı Kerîm'i ahabına cemaatle kıldırıldığı namazlarda okuduğunu ve bu nedenle âyetleri getiren kişi sadece tek bir sahâbi dahi olsa bu âyetlerin Kur'ân-ı Kerîm'den olduğuna emin olduklarını, o bir tek sahâbiden beyyine ya da yemin istenmesinin, bu âyetlerin sadece Mushaf'taki tertibi ile ilgili olduğunu, dolayısıyla ortada bir problem kalmadığını belirtirler.⁵⁹

⁵⁷ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 274-275.

⁵⁸ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 275.

⁵⁹ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 275.

Ayrıca, karînelerle desteklenmiş bir haberin ilim (kesin bilgi) ifade ettiğini, bunun da o âyetlerin kesinlikle Kur'ân-ı Kerîm'den sayıldığı gerçeği olduğunu belirtirler. Bunun bir iddia, daha doğrusu Kur'ân-ı Kerîm'in tevâtür yoluyla geldiğine dâir ilim (kesin bilgi) olduğunu ve bunun ispata ihtiyaç duymayacak kadar kesin olduğunu belirtirler. Burada tek kişinin getirdiği haberi (âyeti) kabul etmenin aslında, âhâd haberlerin karinelerle desteklenerek Kur'ân-ı Kerîm'den sayılması yoluyla olduğunu vurgularlar.⁶⁰

Îcî ve Cürçânî, bir ya da iki âyette icaz olmamasının burada bir problem teşkil etmeyeceğini, çünkü mucize olan şeyin (daha önce belirtildiği gibi), Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı veya uzun bir sûre ya da en az üç âyetten oluşan kısa bir sûre olduğunu (bundan daha azının mucize olması gerekmediğini) belirtirler.⁶¹

4.2.4. Dördüncü şüpheye cevap:

Her iki âlimimiz de mucizenin, her asırda o dönem halkının yaygın olarak bilip kullandığı ve bu hususta zirveye çıkabilecekleri şeyler türünden olduğunu belirtirler. Ama halkın bir beşerin ulaşabileceği mûtat bir seviyede kalacağını ve bunun üstüne çıkan olağan dışı bir sanat gördüklerinde bunun Allah katından gelen bir şey (mucize) olduğunu anlayacaklarını belirtirler. Aksi takdirde Hz. Peygamber'in (sas) mucizesinin halk nazarında gerçekleşmemiş sayılacağını, halkın bu mucizenin türünden olan sanatı icra edebilecek ehil kimseler olduklarına ve bunda ileri bir seviyeye ulaşabileceklerine inanmaları durumunda, bu sanatın (mucizenin) bir benzerini ortaya koymalarının mümkün olacağını belirtirler.⁶²

Buna örnek olarak, Hz. Mûsâ (as) zamanında yaygın olarak kullanılan sihirden bahsederler. O dönemde halkın bu sihrin zirve seviyesine ulaştıklarını, Firavun'un sihir sanatında ilerlemiş olan sihirbazlarının sihrin aslı ve hakîkati olmayan birtakım şeyleri tahayyül ve vehim halinde insanlara göstermekten ibaret olduğunu iyi bildiklerini ifade ederler. Sonra Hz. Mûsâ'nın esasının onların uydurup ortaya sihir diye attıkları ve sabit gerçeklerden hayalî batıla dönüşen şeyleri (ipleri) yutan koca bir ejderha yılanı dönüştüğünü görünce, Hz. Mûsâ'nın yaptığı şeyin sihir dışında ve beşer gücünü aşan bir hakikat olduğunu, bilakis Allah (c.c) katından gönderilen bir mucize olduğunu anladıklarını ve böylece ona iman ettiklerini, Firavun ise bu sihir sanatından hiç anlamadığı için, Hz. Mûsâ'yı kendi sihirbazlarına sihir öğreten baş sihirbaz zannettiklerini belirtirler.⁶³

⁶⁰ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 275.

⁶¹ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 275.

⁶² Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 275-276.

⁶³ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 276.

Îcî ve Cürçânî, Hz. İsa (sas) zamanındaki tıp sanatının da böyle olduğunu, tıbbın onun devrinde çok yaygın olduğunu ve halkın bu sanatta çok ileri seviyelere geldiklerini, alanında uzman kişinin onlara bu sanatı öğrettiğini, fakat onların (Hz. İsa'nın yaptığı) ölüleri diriltmenin, körlerin gözünü açıp iyileştirmenin, tıp sanatı değil de Allah (cc) katından (bir mucize) olduğunu belirtirler.⁶⁴

Sonra da Hz. Muhammed'in (sas) devrinden örnek verirler: Belağat sanatının onun devrinde çok ileri bir seviyeye ulaştığını, Arapların kendi aralarında bununla çok övündüklerini. hattâ meydan okuma ve karşı koyma niyetiyle, Muallakât-ı seb'ayı (yedi kaside) Kâbe'nin kapısına astıklarını, siyer kitaplarının kabul edenler için bunun en iyi şahitleri olduklarını belirtirler. Ne zaman ki Hz. Muhammed'in (sas) onların bu belağat sanatı türlerinden, ama zirveye çıkmış bütün belağatçıların benzerini yapmaktan âciz kaldıkları bir şeyi (Kur'an-ı Kerim'i) getirince onların çoğunun Hz. Peygamber'le (sas) tartışmaya ve mücadeleye giriştiklerini, onun nübüvvetini inkâr ettiklerini belirtirler. Bu şekilde küfür üzere ölenler olduğunu, onun apaçık nübüvveti karşısında Müslüman olanlar olduğunu, mecburen ama istemeyerek ve nefretle, aralarında münafıklar gibi zillet ve aşağılık duygusuyla Müslüman olanların da olduğunu belirtirler. Onlardan kimisinin de Kur'an-ı Kerim'e karşı koymak için, akıllı kimseler önünde maskaraya dönüşürcesine, kulağa ve dile itici gelecek şekilde söz / sanat icrâ etmeye kalkıştıklarını, Müseyleme (el-Kezzâb) gibi birinin (güya Nâziât sûresine nazîre yaparcasına) şöyle garip şeyler söylediğini belirtirler:⁶⁵

والزراعات زرعاً فالحاصدات حصداً والطابخات طبخاً فالآكلات أكلاتاً

“Ziraat edenlere, hasat edenlere, pişirip yiyenlere yemin olsun ki! ...”

Arapların büyük çoğunluğunun da iman etmek yerine Hz. Peygamber'le (sas) ve Kur'an-ı Kerim'le mücadele etme yolunu seçtiklerini, böylelikle kendi canlarını, âilelerini ve mallarını helâke sürüklemiş olduklarını vurgularlar. Neticede Hz. Peygamber'in (sas) bütün belağatçıların benzerini getirmekten âciz kaldıkları ve bu sebeple ona karşı koymak için kendi aralarında bile bölünüp parçalandıkları bir şey getirince, o şeyin Allah (cc) katından gelen kesin bir (mucize) olduğunun anlaşıldığını belirtirler.⁶⁶

4.3. Gaipten Haber Vermesindeki İ'câza Şüphelere Verilen Cevaplar:

⁶⁴ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 276.

⁶⁵ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 276.

⁶⁶ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 276-277.

Îcî ve Cürcânî, Kur'ân-ı Kerîm faraza belâğatıyla mucize sayılmasa dahi, niçin gaipten haber vermiş olmasıyla mucize olamayacağını sorgularlar ve şu cevapları verirler:⁶⁷

4.3.1. Birinci şüpheye cevap:

Gaipten haber vermenin mucize sayılması için konulacak sınıram iddia edildiği gibi belirsiz olmadığını, bilakis belirli ve net olduğunu, âdetin (örfün ve hayatın akışımın) bunun sınırını çizdiğini belirtirler. Örf ehli (bilenler ve halk) arasında bilinen ve yaygın olanın çok üstünde ve olağan dışı şekilde gaipten haber veriliyorsa, bunun onun mucize sayılması için yeterli olduğunu söylerler. Şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'in olağan dışı ve çok fazla miktarda gaipten haber verdiğini, icmâen bunun bilinmesinin yeterli sayılacağını, ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in çok miktarda gaipten haber verdiği (ve bunun mucize sayıldığı) hususunda oluşan icmânın aslında aşağıda zikredilecek iki şüpheye de cevap niteliği taşıdığını belirtirler.⁶⁸

4.3.2. İkinci şüpheye cevap:

Müneccimlerin ve kâhinlerin gaipten haber vermelerinin aslında Kur'ân-ı Kerîm'in yeterli sayılacak çok miktardaki gaipten haber verme seviyesine hiçbir zaman ulaşamadığını belirtirler. Ayrıca onların Güneş ve Ay tutulmalarını önceden haber vermelerinin hata payı çok az olan (matematik ve astronomi gibi) bir hesaba dayalı türden haber verme olduğunu, aslâ gaipten haber verme sayılamayacağını ifade ederler.⁶⁹

4.3.3. Üçüncü şüpheye cevap:

Hız. Peygamber'in (s.a.s) nübüvvetini ispat etmek için Kur'ân-ı Kerîm'in olağan dışı bilgiler ihtiva etmesinin yeterli sayılacağını, Kur'ân-ı Kerîm'den bazı âyetlerin böyle olağan dışı şeyleri haber vermemiş olmasının burada bir nâkısaya sayılamayacağını, çünkü bu tür âyetlerin böyle düşünenlere göre zaten mucize özelliği taşımadığını (taşıması gerekmediğini) vurgularlar.⁷⁰

4.4. Tezatlardan ve İç Tutarsızlıklardan Hâlî Olduğuna Dâir Şüphelere Cevaplar:

⁶⁷ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277.

⁶⁸ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277.

⁶⁹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277.

⁷⁰ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277.

Yine İcî ve Cürcânî, Kur'ân-ı Kerîm'in gaipten haber vermesinin faraza mucize sayılmasa dahi, niçin onun iç tutarsızlıklardan ve tezatlardan hâlî olmasının mucize sayılamayacağını (sayılması gerektiğini) belirtirler, bu husustaki şüpheleri şöylece giderirler:⁷¹

4.4.1. Birinci şüpheyeye cevap:

Kur'ân-ı Kerîm'de şiir vezninde olmayıp da işbâ', noksan ve ziyadelik gibi bazı değişikliklerle şiire benzetilecek ya da dönüştürülecek âyetler olduğunu ama böyle bir değişiklik yapıldığında bu âyetlerin Kur'ân-ı Kerîm üslubunun dışına çıkmış (ve dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm olmaktan çıkmış) sayılacağını belirtirler. Ayrıca, şiir denen şeyin bir vezni, mısraları arasında tenasüp, revîleri arasında ittihâd olması gerektiğini, Kur'ân-ı Kerîm'den olduğu belirtilen mezkûr âyetlerde hiçbir değişiklik yapılmadan şiir vezni olsa dahi bir şiir gibi vezninin, mısralarında ve revîlerinde uyumun olmayacağını, dolayısıyla şiir sayılamayacağını belirtirler. Bunu ispat etmek için de bazı belâğatçıların nesir yazılarında kasıt olmaksızın ve şaz olarak (tesadüfen, nâdiren) yer alan bazı vezinlerin ittifakla şiir sayılmadığını ve bu kimselere de şâir denilmediğini vurgularlar.⁷² Örneğin bir kimsenin hizmetçisine:

ادخل السوق واشتر اللحم واطبخ "Pazara / çarşıya gir, et satın al ve onu pişir!" diye seslenmesiyle (burada şiir vezinleri olsa da) bu kişinin şâir sayılamayacağını, bu sözüne de şiir denilemeyeceğini belirtirler.⁷³

4.4.2. İkinci şüpheyeye cevap:

Daha önce zikredilen iki âyetteki (el-En'âm; 6/38, 59) Kitap'tan maksadın Levh-i Mahfuz olduğunu (Kur'ân-ı Kerîm olmadığını), dolayısıyla ortada tezata sebep olacak bir problem kalmadığını belirtirler. Ya da burada kastedilen Kur'ân-ı Kerîm olsa bile, ancak umum lafzın zikredilip hususi mananın (Kur'ân-ı Kerîm'in sadece din işlerinde ihtiyaç duyulan ayetlerinin ya da hükümlerinin) kastedilmiş olabileceğini, çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in dinin bütün usullerini ve hükümlerini ihtiva ettiğini belirtirler.⁷⁴

4.4.3. Üçüncü şüpheyeye cevap:

Kur'ân-ı Kerîm'deki gereksiz zannedilen tekrarlar hakkındaki şühelere ve itirazlara İcî ve Cürcânî şöyle yaklaşır: Bu tekrarların birçok faydası olduğunu, bunların başında takrir

⁷¹ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277.

⁷² Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277-278.

⁷³ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277-278.

⁷⁴ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277-278.

(belirlemek ve vurgu yapmak), manayı tahkik ve tasvir etmek, îcâz ve itnâp'ta tek bir manayı farklı ibârelerle ortaya koyabilme kudretini göstermek olduğunu ve bunların belağat ilminin şubelerinden sayıldığını belirtirler. Yine tekrarların faydaları arasında; tek bir kıssanın farklı birçok meseleyi ihtiva etmiş olabileceğini ve bu kıssanın bir yerde zikredilirken bu meselelerden birinin aslî unsur olarak ve kasten ele alınırken, diğerlerinin tâlî unsurlar olarak yer alabileceğini, başka bir yerde de tam tersinin olabileceğini belirtirler.⁷⁵

Îcî ve Cürcânî, ﴿إِنْ هَذَا لَسَاحِرَان﴾ “Bu ikisi muhakkak sihirbazdır” (Tâhâ 20/63) âyetinde lahn/gramer hatası olduğu şeklindeki itirazı aşağıdaki birkaç görüşle ve şöyle cevaplandırır: Bir görüşe göre buradaki hata onu (Mushaf'a) yazan kâtibin hatasıdır ve aslında böyle okunmamıştır. Çünkü Ebû Amr bu âyeti ﴿إِنْ هَذَيْنِ لَسَاحِرَان﴾ şeklinde okumuş ve kâtibin onu yazarken yanlışlıkla **elif** ile yazdığını (aslında **yâ** ile yazılması gerektiğini) belirtirler.⁷⁶

Başka bir görüşü şöyle naklederler: Bu tesniye ism- işârette (هَذَا) ve esmâ-i sitte'nin her üç (ref', nasb, cer) halinde **elif**'in öylece bırakılması (**vâv** veya **yâ** ile değiştirilmemesi) bazı Arap kabilelerin tercih ettiği bir lügattir, lehçedir. ﴿إِنَّ أَبَاهَا وَأَبَا أَبَاهَا قَدْ بَلَّغَا فِي الْمَجْدِ غَايَتَاهَا﴾ örneği de böyledir. Medine ve Irak ehli de burada bu âyetteki ism-i işâreti böyle (**elif** ile) okurlar.⁷⁷

Yine başka bir görüşü naklederler: Burada **elif**'i (her üç halde de öylece sabit) bırakmak, zikrettiğimiz sebepten dolayı, umumi bir kullanım değildir, (هَذَا) ism-i işâretine has bir kullanımdır. Burada sonuna sadece **nûn** ilave edilmiş, **elif** her üç halde de değiştirilmemiştir. Aynı işlem (الَّذِينَ) ism-i mevsûl'ünde de yapılır. Şöyle ki: Müfredi olan (الَّذِي)'nin sonuna **nûn** eklenir, **yâ** harfi ise her üç halde de öylece sabit bırakılır. Bu durum, şu sebeple yapılır: Mu'reb bir kelimenin tesniyesi ile mebni olan (هَذَا)'nın tesniyesi arasındaki farkı göstermek gerekir. Aynı şekilde; mu'reb bir kelimenin cemisi ile mebni olan (الَّذِي)'nin cemisi arasındaki farkı göstermek gerekir.⁷⁸

Başka bir görüşü de şöyle naklederler: Burada âyette bir şân zamiri (إِنَّه) takdir edilmiş ve (te'kid) lâmı da haberin başına dâhil olmuştur. Böyle takdir edilmesinde bir beis yoktur. Çünkü bu lâm, yaygın olmayan az bir kullanımla da olsa, mubtedâ'nın haberine dâhil olur.

⁷⁵ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277-278.

⁷⁶ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277-278.

⁷⁷ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277-278.

⁷⁸ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 277-278.

Bunun gibi durumlar Arapça gramer kitaplarında zikredilir. (إن) edatının (نعم) manasında kullanılması da böyledir. Te'kid lâmı'nın durumu zaten az önce zikredildiği gibidir.⁷⁹

Îcî ve Cürçânî, Hz. Osman (ra)'m; ﴿إِنْ هَذَا لَسَاحِرَان﴾ âyetinde lahn olduğunu söylemesinin aslında, kıssanın anlatılış tarzından da anlaşıldığı gibi; “Bu âyetin Mushaf'taki yazılışında hatâ vardır” manasında söylenmiş olduğunu belirtirler.⁸⁰

Yine ﴿تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ﴾ “Bunlar, tamı tamına on gün oruçtur” (el-Bakara 2/196) âyetinde⁸¹ “*kâmile*” kelimesinin gereksiz fazlalık olduğuna dair şüpheyi ve itirazı şöyle cevaplandırır: Böylelikle, gerçekten uzak bir ihtimal ve vecih ile de olsa kastedilmesi mümkün olmayan bir mananın vehmedilmesinin önüne geçilmiştir. Şöyle ki; âyetteki “*kâmile*” lafzının takdîren terk edildiği durumda, **seb'a** (yedi)'den maksadın; **selâse** (üç)'e başka bir **erba'a** (dört) rakamının eklenmesiyle, toplam/tam **seb'a** (yedi)'ye ulaşılmıştır. (Halbuki doğrusu; üç'e yedi eklenmek suretiyle toplam “*kâmilin*” on elde edilmesidir).⁸²

4.4.4. Dördüncü şüpheyeye cevap:

Îcî ve Cürçânî, Kur'ân-ı Kerîm'de âhâd yoluyla gelmiş olan âyetlerin varlığı iddiasını reddederler (yani bunların olsa olsa ancak kıraat farklılıkları sayılabileceğini) belirtirler. Çünkü şartların ve sebeplerin nakledilmesini zorunlu kıldığı bu âyetlerin tevâtür yoluyla geldiğinin zorunlu olduğunu belirtirler. Kur'ân-ı Kerîm'de tevâtür yoluyla nakledilmiş olanın ise, Hz. Peygamber'in (sas); “Kur'ân-ı Kerîm yedi harf üzere indirilmiştir. Bunların hepsi de kâfi (yeterli) ve şâfi (şifalı)dır”⁸³ diye buyurduğu hadis-i şerifine hamledilerek anlaşılması gerektiğini (yani bunların kıraat farklılıkları olduğunu) belirtirler. Durum böyle olunca, mütevâtür yolla nakledilmiş olan bu âyetlerdeki lafız ve mana ihtilaflarının Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olmasına hâlel getirmeyeceğini, bilakis onun kemal sıfatlarından sayılacağını belirtirler.⁸⁴

⁷⁹ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 278-279.

⁸⁰ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 279.

⁸¹ Âyetin metni ve manası: *سَيِّعَةٌ* ﴿... فإذا أمنتم فمن تمتع بالعمرة إلى الحج فما استيسر من الهدى فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام في الحج وسبعة﴾ (إذا رجعت تلك عشرة كاملة ذلك لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام...). *... Güvenliğe kavuşursanız, hacca kadar umre ile yararlanmak isteyene, kolayına gelen bir kurban(ı kesmek gerekir). Bunu bulamayana da, hacc'da üç gün, döndüğünüzde yedi (gün) olmak üzere, bunlar tamı tamına on (gün) oruç vardır. Bu, âilesi Mescid-i Harâm'a uzak (Mekke ve çevresinde oturmayanlar) içindir...*. Bkz. Ali Bulaç, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (Meâl ve Sözlük), s. 30.

⁸² Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 279.

⁸³ Buhari, “*Fezâilü'l-Kur'an*”, 27, “*Tevhid*”, 53, “*Bed'ü'l-Halk*”, 6, “*Mürteddîn*”, 9, “*Husûmât*”; Müslim, “*Müsâfirîn*”, 270; Ebû Dâvûd, “*Vitir*”, 22; Tirmizî, “*Kur'an*”, 9; Nesâî, “*İftitâh*”, 37; Muvattâ, “*Kur'an*”, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 16, 41, 114, 124, 127, 128, 132; Concordance et Indices, de la Tradition Musulmane (el-Mu'cemü'l-müfehresü li elfâzi'l-hadisi'n-nebevî), I, 448, “harf-hurûf” md; II, 398. “seb'a” md. II, 398.

⁸⁴ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 279-280.

4.4.5. Beşinci şüpheye cevap:

Îcî ve Cürçânî , Kur'ân-ı Kerîm'de belağat ihtilafının, tutarsızlığını varlığını, Kur'ân-ı Kerîm'in bir kısmının üstün belağat seviyesine ulaştığını, diğer bir kısmının ise bundan noksan olduğu iddiasını reddederler. Çok uzun bir kelâmın, en belîğ bir şahıstan sadır olsa da genellikle zayıflıktan, şişmanlıktan (abartıdan), sağlamlıktan ya da kulağa hoş gelmeyen ifade düşüklüğünden hâlî kalamayacağını kabul ederler. Kur'ân-ı Kerîm'in ise onca uzunluğuna rağmen bu tür kusurlardan hâlî olduğunu, çünkü aralarında seviye ve derece farkları olsa da bütün parçalarıyla Kur'ân-ı Kerîm'in mükemmel bir belağata sahip olduğunu beyan ederler.⁸⁵

Ya da Kur'ân-ı Kerîm'de var olduğu zannedilen ihtilafın, onun haber verdiği kıssalarla ehl-i kitaba muhalefet etmesinde yattığını, çünkü bu kıssaların Kur'ân-ı Kerîm'de zikredildiği şekliyle onlarda sabit (mevcut) olmadığını, Bu gerçeğin de onun Allah katından gelen (mucize) bir Kitap olduğuna aslâ hâlel getiremeyeceğini belirtirler.⁸⁶

4.5.Sarfe Görüşüne Gelince:

Îcî ve Cürçânî, Kur'ân-ı Kerîm'in icazının özellikle sarfe yoluyla olması gerekmediğini, ama onun da icaz vecihlerinden biri olabileceğini belirtmektedirler. Sarfe ile ya da onsuz her ne şekilde olursa olsun, Hz. Muhammed'in (s.a.s) Peygamberliğinin, Kur'ân-ı Kerîm'in mucizeliği ile ve hâriku'l-âde bir şekilde ispatlanmış olduğunu belirtirler.⁸⁷ Buradan sonra, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer mucizelerinden bahsederler.

5. SONUÇ:

Îcî ve Cürçânî, İc'azü'l-Kur'ân ilminin oluşum ve gelişim döneminde değil, bu konulara dair şerhlerin ve tekrarların yazıldığı dönem (VII/XII asırlar ve sonrası) âlimlerindedir. Onlar önce Kur'ân-ı Kerîm'in mucize oluşuna dair konuları ele alırlar, sonra bu hususlara dair itirazları ve şüpheleri sıralayarak reddedip cevaplar veririler.

İcâz yönlerinde ihtilaf edildiğini, bazı Mu'tezile âlimlerine göre icâz'ın Kur'ân lafızlarının ve nazmının telifinden, harika üslubundan, Câhız ve bir kısım Arap dili uzmanlarına göre yüksek seviyedeki belâğatından kaynaklandığını belirtirler. Belâğat ilminin tarifini, çeşitlerini ve mertebelerini zikrederler. Kur'ân'ın bunların hepsinde başarılı olduğunu,

⁸⁵ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 279-280.

⁸⁶ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 279-280.

⁸⁷ Bkz. Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8: 279-280.

Seyfettin Âmidî'ye göre Arap dilinde ileri seviyedeki bir insanın bunlardan ancak bir ya da ikisinde başarılı olabileceğini belirtirler. Ebû Bekir Bâkılânî'nin ise i'câzı hem üslup ve nazımda hem de belâğatında gördüğünü belirtirler. İ'câzın ilgili âyetleri de delil getirerek gaipten haber verme, tenakuz ve iç tutarsızlıklardan uzak olmakla mümkün olabileceğini belirtirler. Sarfe teorisine yer verirler. Kendilerinden (Ehl-i sünnet ve Eş'ariler'den) Ebû İshâk (eş-Şîrâzî), Mu'tezile'den Nazzâm ve Şi'iler'den Şerif Murtaza'nın i'câzı, sarfe teorisinde gördüklerini belirtirler. Zikredilen bu i'câz yönleri hakkında mülhitlerin ileri sürdükleri şüphelerini sayarlar ve onları cevaplandırırılar.

Şüpheleri şöyle sıralarlar: İ'câz'ın hangi yönlerde olduğunda ulemâ arasında ittifak dahi yoktur. İ'câz yönleri diye sayılan hususlar gerçekten i'câz'a işaret etmekten uzaktır. Kur'ân lafızları telifi ve nazım üslubu itibarı ile bir benzerini getiremeyecek kadar da çok ileri seviyede değildir (sıradan ve basittir). Hattâ bazı sahabiler bazı sûrelerin Kur'ân'dan olmadığını iddia etmişlerdir, Kur'ân cem' edilirken bazı âyetleri Mushaf'a dâhil etmek istememişlerdir. Ayrıca Kur'ân'da lahn (gramer hatası) olduğunu iddia etmişlerdir. Müneccimler ve kâhinler de gaipten haber vermişler, dolayısıyla Kur'ân'ın gaipten haber vermesi mucize sayılamaz demişlerdir. Kur'ân'ın edebiyat ve belâğatta zirveye ve belâğat derecesine ulaşmış sayılmasının mazbut bir ölçüsü yoktur. Eğer gaipten haber vermek bir mucize ise Kur'ân'ın gaipten haber vermeyen diğer kısımları mucize sayılamaz. Kur'ân çok sayıda tenakuzlarla ve iç tutarsızlıklarla doludur. Örneğin bir âyette (Yasin; 36/69) onun şiir olmadığı ve olması gerekmediği belirtildiği halde Kur'ân'daki birçok âyet şiir ve aruz vezni özellikleri taşır. Yine bazı âyetlerde (En'âm; 6/38, 59) yaş-kuru her şeyin apaçık bir Kitap'da mevcut olduğu belirtildiği halde aslında gerçeğin böyle olmadığı ve Kur'ân'da yer verilmeyen birçok ilmin, alanın ve hususun bulunduğu kesindir. Kur'ân'da anlamsız ve gereksiz yere hem lafız ve mana hem de kıssa tekrarları mevcuttur. Bir âyette (Nisâ; 4/82) Kur'ân'ın Allah katından olduğuna delil olarak onda ihtilaflar bulunmadığı belirtildiği halde aslında onda birçok mana ve lafız ihtilafı vardır. İyice araştırıldığında birçok Arap edebiyatçısının hem de uzun ve geniş miktardaki kasidelerinin ve şiirlerinin hatasız olduğu görülür ve bu durum Kur'ân'ın i'câz'ını düşürür ve geçersiz kılar. Sarfe görüşü Kur'ân'ın mucize olduğuna dâir önceden var olan icmâyı geçersiz kılar. ...

Bu şüphelere ve iddialara cevapları şöyledir: Âlimlerin Kur'ân'ın i'câz yönleri hususundaki ihtilafları onların ilmî seviyelerindeki ve bakış açılarındaki farklılıktan kaynaklanır. Aksine Kur'ân içerdiği nazmı, belâğatı, hikmetleri, gaybî bilgileriyle mecmuan mucizedir. Kur'ân'ın nazmı ve belâğatı o devirdeki âlimlerin bir benzerini getiremeyecek kadar

ileri seviyede idi ve getirememişlerdir. Bunun için mazbut bir sınır ve ölçü aramak gereksizdir. Dönemin örfünün ve bilgi seviyesinin çok üstünde olması yeterlidir. Bazı sahabilerin bazı sûrelerin Kur'ân'dan olmadığı yönündeki itirazları zan ifade etmekten öteye geçemeyen âhâd haberlerdir ve yakînî (kesin) bilgi ifade eden mütevâtir haberler (Kur'ân'ın tamamı) karşısında geçersiz kalır. Kur'ân cem' edilirken bazı sahabilerin getirdikleri âyetlere yapılan itirazlar onların Kur'ân'dan olmadıklarına değil Mushaf'ın neresine yerleştirileceği ile ilgili itirazlar idi. Yine Kur'ân'da var olduğu iddia edilen lafız ihtilafları aslında kıraat farklılıklarından (yedi harf) öte geçmez. Buna da Hz. Peygamber (sas) zaten izin vermiş idi. Yine, besmele hakkındaki ihtilaf onun Kur'ân'dan oluşunda değil, her sûrenin başında ve onları ayıran bir fâsıl ve müstakil bir âyet olup olmaması ile ilgilidir. İçinde yaş-kuru her şeyin var olduğunu bildiren âyetteki Kitap'tan maksat; Levh-i Mahfûz'dur, Kur'ân değildir. Dolayısıyla, her türlü bilginin Kur'ân'da olması gerekmez ve olmaması da bu âyetle tezat teşkil etmez. Mezkûr âyetteki Kitap'tan maksadın Kur'ân-ı Kerîm olduğunu kabul etsek bile, âyetteki lafız umûmî fakat kastedilen mana hususidir. Yani “her türlü bilgi değil de sadece dînî bilgilerin hepsi Kur'ân'da mevcuttur” demektir.

Hz. Mûsâ'ya (as) verilen asâ ve Hz. İsâ'ya (as) verilen hastaları iyileştirme ve ölüleri diriltme mucizelerinde olduğu gibi, bir mucizenin zuhur ettiği dönemde yaygın olan bir sanat türünden olup onun mutad seviyesini aşması mucize sayılması için yeterlidir. Hz. Muhammed'e (sas) verilen Kur'ân-ı Kerîm de böyledir. Çünkü onun nazmı, belâğatı, gaipten haber vermesi, içerdiği hikmetli bilgiler o dönemde Arap belâğatçılarının ve bilge insanların seviyesinin çok üzerinde zuhur etmiştir, yani bu bir mucizedir. Farz edelim ki Kur'ân belâğatıyla mucize sayılmasa, gaipten haber vermesiyle mucizedir. Onun gaipten haber vermesi, münecimlerin ve kâhinlerin haber vermesi gibi değildir. Çünkü onlar (Güneş ve Ay tutulmalarında olduğu gibi) matematik, astronomi, vs bilgiye dayanarak ve sadece sayılı defalar gaybî zannedilen bilgiler verirken, Kur'ân vahiy dışında başka bir yere dayanmaksızın ve mutad sayılan sınırı fazlasıyla aşarak çok fazla miktarda gaipten haber vermiştir. Kur'ân'da gereksiz yere var olduğu zannedilen lafız, mana ve kıssa tekrarlarının her birinin ayrı bir hikmeti ve değeri vardır. Çünkü her tekrarda öncekinde olmayan farklı bir yön öne çıkmaktadır. Bir maksat ve mana farklı yönleriyle ve farklı ibarelerle defalarca vurgulanır. Sarfe görüşü Kur'ân'ın mucize olduğu şeklindeki icmâyı bozmamış bilakis bir kat daha artırmış, Kur'ân'ın i'câz yönlerinden biri olmuştur.

Netice itibarıyla görülmektedir ki İcî ve Cürcânî, Kur'ân'ın i'câz yönlerini ele alarak savunmuşlar, yapılan itirazlara ve şüphelere ikna edici cevaplar ve gerekçeler sunmuşlardır.

6. KAYNAKÇA:

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, c. I-VI, Mısır Bulak, c.I-XII, thk. A. Muhammed Şakir, Dâru'l-Me'ârif, Mısır, 1368/1949.

Ayverdi İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I-III, 3. Baskı, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, Haziran 2008.

Bâkılânî, el-İmâm el-Kâdî Ebû Bekir Muhammed b. et-Tayyib, *İ'câzü'l-Kur'ân*, Dâru İhyâ'ü'l-'ulûm, Beyrut, 1. baskı, 1408/1988.

Bulaç Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (Meâl ve Sözlük), Anadolu Gençlik Dergisi, İstanbul 2004.

Buhari, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'ü's-Sahîh*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye (Mehmet Özdemir), İstanbul, ts.

Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Sihâh*, 4. Baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1433/2012.

Concordance et Indices, de la Tradition Musulmane, (el-Mu'cemü'l-Müfehresü li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî), I-VIII, Mektebetü Berlin, Leiden, 1936.

Cürcânî, Seyyid Şerîf, *Şerhu'l-Mevâkıf li'l-Kâdî Adudüddîn el-İcî*, (*Şerhu'l-Mevâkıf* üzerine Abdülhakîm es-Seyâlkûtî ile Muhammed Şâh el-Fenârî'nin oğlu Hasan Çelebi'nin iki *Hâşiyeleri* ile birlikte basılmıştır), 8: 267-280, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.

Cürcânî, Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*, baskı yeri yok, ts.

Çelik Ömer, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, 100-145, Erkam Yayınları, İstanbul 1433/2012.

Demirci Muhsin, *Tefsir Usûlü*, 178-186, 76. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 2019.

Doğan Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, 21. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul, 1980.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen*, I-V, İstanbul 1992.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1407/1987.

Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 1. Baskı, Mektebetü Lübnan, Beyrut – Lübnan, 2004.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim el-Afrîkî el-Mısrî, *Lisânü'l-'Arab*, I-VI, Dâru'l-Marife, Kahire, ts.

Îcî, Adudiüddîn, *el-Mevâkif*, (*Şerhu'l-Mevâkif li'l-Kâdî Adudiüddîn el-Îcî*, (*Şerhu'l-Mevâkif* üzerine Abdülhakîm es-Seyâlkûtî ile Muhammed Şâh el-Fenârî'nin oğlu Hasan Çelebi'nin iki *Hâşiyeleri* ile birlikte basılmıştır), I-VIII, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.

İmam Mâlik, *Muvattâ*, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, Beyrut – Lübnan, 1434/2013.

Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehresü li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kur'an Terimleri ve İstılahları Sözlüğü), el-Mektebetü'l-İslâmiyye (Mehmet Özdemir), İstanbul, 1982.

Mutçalı Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük (المعجم العربي الأساسي)*, 1. Baskı, Dağarcık Yayınları, İstanbul, Şubat 2012.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, I-VIII, İstanbul 1992.

Râğıp el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, “ac”, s. 547, 4. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, ed-Dâru's-Şâmiyye, Beyrut, 1430/2009.

Râğıp el-İsfahânî, *el-Müfredât (Kur'ân Kavramları Sözlüğü)*, trc. Yusuf Türker, 1. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul, Eylül 2007.

Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, 2: 252-270, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut - Lübnan, 1407/1987.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), *el-Câmi'u's-sahîh*, c. I-V, İstanbul 1992.

Yavuz Yusuf Şevki, “*Î-câzü'l-Kur'ân*”, DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), 11: 403-406, Baskı: Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2000.

Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Bürhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, 2: 90-128, Dâru'l-Cîl, Beyrut – Lübnan, 1408/1988.